

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

TUNISKO

Patrik Girgle

*Středozevní
moře*

ALŽÍRSKO

LIBYE

Tunisko

PATRIK GIRGLE

© Patrik Girgle, 2007

© Libri, 2007

ISBN 978-80-7277-313-8

Obsah

Úvod	7
Pravopisná poznámka	7
Tunisko v pravěku	9
Fénické období a Kartágo	11
Punské války	14
Hannibal	16
K hořkému konci	17
Období římské nadvlády	20
Numidie a Jughurta	20
Rozkvět provincie Africa	21
Příchod křesťanství	23
Vandalové a Byzantinci	26
Vandalské království v Africe	26
Geiserichovi následníci	27
Belisariova výprava	29
Upevnění byzantského panství	30
Kultura starověkého Tuniska	32
Dobytí Tuniska Araby	36
První islámské dynastie	40
Dynastie Aghlabovců	40
Dynastie Fátimovců	41
Dynastie Zíriovců a Almohádů	43
Tunisko za Hafsovců	48
Proměny ve Středomoří	50
Tunisko pod vládou Osmanů	53
Mezi středověkem a novověkem	53
Nástup Husajnovců	57
Kultura středověkého Tuniska	59
Pokusy o modernizaci v 19. století	64
Reformy Husajna Beje	64
Tunisko za Ahmada Beje a jeho nástupců	65
Francouzský protektorát v Tunisku	71
Francouzské dobytí Tuniska	71
Budování protektorátní správy	72

Počátky národního hnutí a boj za nezávislost 77

Školství 77

Mladotunisané 79

Nepokoje v Tunisku a nová opozice 80

Mezi světovými válkami 81

Habib Bourguiba 83

Tunisko za 2. světové války 85

Na cestě k nezávislosti 86

Nezávislé Tunisko do roku 1987 90

Budování nezávislého státu 90

Reformy 91

Zahraniční politika 94

Vnitřní situace v 70. a 80. letech 95

Dnešní Tunisko 100

Kultura moderního Tuniska 106

Česko-tuniské vztahy 113

Reálie 117

Islám – základní informace 117

Berberi 121

Velbloudi 123

Tuniská kuchyně 125

Encyklopedické heslo 127

Základní turistické informace 134

Hlavní turistické zajímavosti 135

Přehled islámských dynastií v Tunisku 138

Jazyková první pomoc 141

Zastupitelské úřady 144

Seznam nejdůležitějších zkratk 145

Doporučená literatura 146

Úvodem

Ne náhodou je Tunisko jednou z nejnavštěvovanějších zemí kolem Středoziemního moře. Na jeho území zanechaly dodnes patrné stopy všechny velké civilizace Starého světa: Féničané, Římané, křesťané, muslimové, Turci i moderní Evropané. Dějiny Tuniska však nejsou jen dějinami Kartága a vzkvétající římské provincie Afriky, ale i dějinami mocných a vyspělých arabských království, dějinami odvážného pokusu o modernizaci zaostalé země v 19. století, jeho neúspěchu a francouzské okupace, a rovněž dějinami moderní, nezávislé země. Kniha věnuje pozornost jak známým a klasickým obdobím tuniské historie, tak méně známým stránkám novověkých a moderních dějin této země a osvětluje dosud málo prozkoumanou problematiku vývoje nezávislého Tuniska až do dnešních dnů. Kromě standardních příloh nabízí publikace i stručný úvod do kulturních reálií země včetně islámského náboženství a sumu základních turistických informací, kterou bezesporu ocení všichni zájemci o návštěvu této krásné, zajímavé a u nás málo známé země.

Pravopisná poznámka

Pro tuniská vlastní jména používáme v textu pro období po 1. světové válce variantu ve francouzském fonetickém přepisu tak, jak se vyskytuje v zahraniční odborné literatuře a publicistice i ve francouzsky psané literatuře a pramenech tuniské provenience.

Tunisko v pravěku

Zřejmě nejstarším obyvatelem dnešního území Tuniska byl hominidní africký předchůdce člověka *Australopithecus*, který žil asi před dvěma miliony let. První hmatatelné stopy zde však zanechal až *Homo erectus* zhruba před 200 000 lety: v okolí dnešní oázy Kebili byly nalezeny primitivní kamenné nástroje patřící právě člověku vzpřímenému. Ten přišel na tuniské území ze své původní domoviny ve východní Africe. V tomto období Sahara ještě nebyla poušť; převládaly na ní zelené savany a lesy, jaké dnes známe např. z Keni. Poskytovaly člověku hojnost rostlinné potravy i lovné zvěře. To dosvědčují nálezy kostí slonů, hrochů, krokodýlů, žiraf a ostatních spíše tropických zvířat na mnoha místech dnešní pouště. Postupné vysychání Sahary vedlo k její desertifikaci a přerušení migrací z tropické východní Afriky. Zhruba před 8 000 lety ustaly na Sahaře pravidelné deště a dosavadní savany se postupně proměňovaly v nehostinnou poušť.

Za nejvyspělejší kulturu tuniského pravěku můžeme považovat civilizaci, kterou zde zanechal *Homo Capsien* (tj. člověk z Capsy, což je římský název osady, z níž vzniklo dnešní město Gafsa ve středním Tunisku) v období zhruba 8 000 až 4 500 let před n. l. *Homo Capsien* přišel do severní Afriky z Blízkého východu a většinou historiků je dnes považován za předchůdce pozdějších Berberů (viz kapitola Reálie). Živil se zemědělstvím a chovem dobytka. Kromě kamenných a kostěných nástrojů každodenní potřeby byly nalezeny i kameny opracované do podoby jakýchsi primitivních soch zřejmě kultického charakteru a stěpiny hrubozrné pálené keramiky.

Na kulturu *Homo Capsien* navazuje v Tunisku protohistorické období: začíná koncem neolitu (3 000 let před n. l.) a končí příchodem Féničanů (zhruba 1 100 let před n. l.). Během něj byla objevena technika tavení a slévání kovů a jejich využití k výrobě stále se zdokonalujících nástrojů a zbraní. V tomto období již historikové hovoří o obyvatelích tuniského území jako o Berberech, což dokládají i staroegyptské prameny. Ostatně archeologické nálezy na tuniském území poukazu-

jí na to, že již ve 3. tisíciletí před n. l. existovala ve Středomoří čilá obchodní aktivita, na níž se podílelo i berberské obyvatelstvo severní Afriky. Obživu získávali Berbeři jak usedlým zemědělstvím, tak kočovným pastevectvím ve stepích. Jejich společenské uspořádání nepřekračovalo předstátní formy kmenové organizace.

Fénické období a Kartágo

Podle pověsti založila město Kartágo princezna Elissa z fénického města Tyru, známá též pod jménem Dido. Tajně uprchla spolu se skupinou sobě oddaných před tyranii svého bratra, krále Pygmaliona, a vylodila se na severoafrickém pobřeží poblíž staré fénické kolonie Utiky v dnešním severním Tunisku. Místní berberský náčelník Jarbas jí však dovolil koupit pouze takové množství půdy, které lze obsáhnout staženou volskou kůží. Lstivá Dido tuto podmínku přijala. Předloženou kůží rozřezala na tenké proužky a svázala je v provaz, jímž obtáhla poměrně velké území. Jarbasovi nezbylo než ustoupit. Tak vzniklo město pojmenované Kart hadašt (ve feničtině „Nová obec“), v latinské verzi Carthago, které pod vládou prozíravé Dido vyrostlo ve vzkvétající obchodní osadu. Není divu, že úspěchy královny stejně jako její fyzická krása vzbudily v Jarbasovi nejen respekt, ale i touhu, a pojal úmysl se s ní oženit. Dido však neprahla po sňatku a podrobení Kartága berberským vůdcem, ani nechtěla případným odmítnutím vzbudit Jarbasův hněv. Zvolila tedy raději dobrovolnou smrt. Poněkud jinou interpretaci královnina konce předkládá v Aeneidě římský pěvec Vergilius: Dido si nesáhla na život kvůli Jarbasovi, nýbrž kvůli Aeneovi. Vzplála k němu vášnivou láskou, on však byl bohy předurčen k jiným posláním a Dido odmítl.

Féničané (řecky Phoinikes, latinsky Phoeni či Puni, odtud také Punové) patřili do skupiny západosemitských národů jako Kananejci, Židé i Arabové. Jejich původní vlastí bylo pobřeží dnešního Libanonu, kde vytvořili několik malých městských států. Vynikli jako obchodníci a mořeplavci. Již zhruba 500 let před n. l. dosáhli Britských ostrovů, 2 000 let před portugalskými objeviteli prozkoumali pobřeží západní Afriky až ke Guinejskému zálivu. Do historie se zapsali především vynálezem hláskové abecedy, z níž později vznikla řecká alfabeta. Dalším přínosem Féničanů je vynález okovaného bodce na předních válečných galér: byl určen k prorážení trupů nepřátelských plavidel, což byla jedna z nejdokonalejších a ve staro-

věku nepřekonaných válečných technologií. Féniciánům se přičítá také přibíjení odsouzených k smrti na kříž. (Tento zvyk od nich pak přejali ve druhém století před n. l. Římané.)

Již ve druhém tisíciletí před n. l. založili Féniciáné při svých obchodních aktivitách několik kolonií v západním Středomoří. V severní Africe to byla již zmíněná Utika (asi 100 před n. l.) a Hadrumetum (dnešní Sousse ve středním Tunisku), na Pyrenejském poloostrově např. město Gadir (latinsky Gades, dnešní Cádiz).

Datum založení Kartága zůstává dodnes sporné. Často přijímaný rok 814 před n. l. pochází od sicilského historika Timaia, který jej „zjistil“ přímo v Kartágu. Nejstarší archeologické nálezy však pocházejí až z roku 725 před n. l. Jisté je, že zakladateli města byly vystěhovalci a obchodníci z fénického Tyru, jemuž bylo Kartágo coby kolonie dlouhou dobu poplatné. Oslabení fénických městských států vlivem asyrské mocenské expanze v 7. století před n. l. však vedlo k zprůtrhání těchto vazeb a k nutnosti zahájit vlastní, nezávislou politiku.

Právě Kartágo nabylo díky své mimořádně příznivé strategické poloze mezi fénickými koloniemi navrch a v průběhu 6. století před n. l. se stalo jejich hegemone. Podařilo se mu rovněž ovládnout námořní obchod v západním Středomoří (odkud vytlačilo Řeky) a oslabit mocné Etrusky. Povzbuzeno úspěchy zahájilo Kartágo vlastní mocenskou expanzi: směřovala na Sardinii, Korsiku a hlavně na Řeky ovládanou Sicílii, která se stala dějištěm mnoha krvavých válek mezi oběma protivníky. Zmínku si zaslouží např. významná bitva u Himary v roce 480 před n. l., která skončila řeckým vítězstvím (mimořádně ve stejném roce, v němž Řekové porazili perskou námořní flotilu u Salamíny). Kartaginská moc tak zůstala omezena na západní část Sicílie. Snahy o ovládnutí blízkého ostrova pokračovaly i ve 4. a 3. století před n. l.

Kartágo bylo svého druhu oligarchickou republikou. Nejvyšší funkce se nazývala *sufet*, tedy přibližně „soudce“. V čele státu stáli dva *sufetové*, kteří byli voleni na období jednoho roku. Těžiště moci leželo v rukou senátu o 104 členech, kteří pocházeli z nejpřednějších kartaginských aristokratických rodin a byli voleni na doživotí. Shromáždění lidu byla svolávána pouze výjimečně v případech, kdy se *sufetové* nedohodli

se senátem. Město nemělo pravidelnou armádu ani povinnou vojenskou službu; kartaginská armáda byla složena ze žold-
něřů. Do jejího čela byli voleni generálové z řad předních ob-
čanů, jejich postavení však bylo velmi vrtkavé a v případě pří-
lišných úspěchů byli rychle odstraňováni v obavách z jejich
případných mocenských choutek či pučistických sklonů.

Klíčovým státním zájmem byl velmi výnosný námořní ob-
chod a z něj plynoucí zisky, ale také nutnost udržet si strategic-
kou převahu v západní polovině Středomoří a v Gibraltarském
průlivu. Hlavními obchodními artikly byly cenné kovy (stříbro,
zlato, cín), luxusní zboží (jantar, kožešiny), slonovina, po-
traviny a otroci. Symbolem mocenského primátu Kartága
na moři byl jeho slavný dvojitý přístav (obchodní a válečný),
který patřil k největším architektonickým zázrakům starověku.
Rozměry obchodního přístavu činily úctyhodných 456 × 325
metrů s dvoupatrovými loděnicemi, jež umožňovaly součas-
nou opravu až 220 lodí. Z kupeckého bazénu pak vedl 23 met-
rů široký zalomený průplav do přísně střeženého a opevněné-
ho válečného přístavu (tzv. *kothón*) ve tvaru kruhu o průměru
325 metrů, v jehož středu byl uměle vybudovaný ostrov o průměru
106 metrů. Ostrov byl obklopený až 45 metrů dlouhými
mokrými doky pro válečné lodě a vévodila mu majáku podobná
věž, v níž sídlila kartaginská admirálie. Ani v umění stavby
lodí neměli Kartaginští ve své době konkurenci. Jejich strate-
gickou zbraní byla oplachtěná galéra s několika řadami ve-
sel a s okovaným bodcem na přídi, který sloužil k prorážení
a potápění nepřátelských plavidel. Další účinnou zbraní po-
zemní armády byli váleční sloni získávaní lovem v okolí města.
Respekt budilo i opevnění města, které bylo zesilováno v sou-
vislosti s nárůstem kartaginského bohatství a populační explo-
zí. Ačkoli počet obyvatel jistě nedosahoval řeckým historikem
Strabónem proklamovaných 700 000 duší, Kartágo přesto pat-
řilo ke zdaleka největším a nejvýstavnějším městům starověku.
Alexandrie, Antiochie či Řím se mu mohly rovnat teprve poz-
ději. V době největšího rozkvětu ve 4. a 3. století před n. l. bylo
obehnáno až 9 metrů širokými a 14 metrů vysokými hradbami
s přibližně tisícovkou obranných věží.

Růst města vedl rovněž k probuzení zájmu o jeho pevnin-
ské zázemí: to bylo od 5. století před n. l. postupně podmaňo-

váno a jeho berberské obyvatelstvo tvrdě zdaňováno, což vyvolávalo četné vzpoury. Na nově získané půdě začala vznikat latifundia kartaginských boháčů, na nichž pracovalo množství otroků. Díky praktickému duchu Féničanů dosáhlo jejich zemědělství brzy špičkových kvalit a stalo se nejvyspělejší ve starověkém Středomoří. Kolonizace vnitrozemí vedla ke vzniku bohaté a vlivné statkářské vrstvy a kartaginská politika se ocitla před dilematem, zda svou mocensko-obchodní expanzi vést raději tímto směrem, či pokračovat v budování námořní hegemonie. Nakonec se prosadila druhá koncepce. Ve Středomoří však Kartágo ve 3. století před n. l. narazilo na dravě expandujícího a ambiciózního protivníka, jímž byla římská *Res publica*. Jí se touto dobou podařilo sjednotit pod svou nadvládou téměř celý Apeninský poloostrov (po Pádskou nížinu), a stala se tak na tehdejší poměry velmocí.

Punské války

První smlouvu o vymezení sfér vlivu uzavřeli Kartaginci s Římany již v roce 348 před n. l. K vyostření situace, jež vyústila v nevyhnutelnou válku obou konkurentů, došlo v roce 264 před n. l. – jejím důvodem byl boj o ovládnutí Sicílie. Začala tzv. první punská válka. Kartágo vyhlásilo Římu válku a vrchní velitel loďstva Hannón se vylodil u sicilské Messany, kde byl však poražen, a Římané se začali postupně zmocňovat celého ostrova. Ačkoli na pevnině byly římské legie suverénní, na moři si Kartágo stále udržovalo jasnou převahu, což přivedlo Řím k rozhodnutí vybudovat vlastní válečné loďstvo podle vzoru jedné z ukořistěných kartaginských lodí. Již v roce 260 před n. l. došlo u Liparských ostrovů k námořní bitvě, v níž mladá římská flotila utrpěla zdrcující porážku. V následující bitvě u Myl však již Římané zvítězili a takto povzbuzeni pojali plán zaútočit na Kartágo přímo na africké půdě. V roce 256 před n. l. došlo u mysu Eknon k jedné z největších námořních bitev v celé historii: 350 kartaginských lodí očekávalo 330 římských; celkový počet mužů na palubách byl údajně na 300 000. Razantní římský útok vedl k brzkému vítězství a vylodění legií na africké půdě. Senát, ukolébán snadným postupem, však loďstvo odvolal zpět do Říma a v Africe ponechal

pouze tři legie pod vedením Marka Atilia Regula, nejtragičtějšího hrdiny války. Regulus sice dobyl několik menších fénických měst a získal spojení nespokojených berberských kmenů, na jaře roku 255 před n. l. však byl přesilou kartaginských žoldáků pod velením spartského vojevůdce Xanthippa poražen, zajat a uvězněn. Roku 250 před n. l. doprovázel kartaginské poselstvo do Říma, kde měl za úkol přimět senát k mírovým jednáním. Regulus však vystoupil s odvážným proslovem, v němž poukázal na relativní vnitropolitickou slabost Kartága a jeho problémy a nabádal římský senát, aby ve válce pokračoval. Dodržel slib, který dal svým vězňům: vrátil se s odmítnutým poselstvem do Afriky a byl za svoji římskou řeč brutálně umučen. Válka pokračovala vyložením Kartaginců na Sicílii, odkud však byli roku 242 před n. l. definitivně vytlačeni. Rok nato byli navíc znovu poraženi i na moři. Kartágo muselo v „mírové“ smlouvě přijmout římský diktát, který jej zavazoval k uhrazení válečné kontribuce ve výši 84 000 kg stříbra. Bezohledným a krvavým vymáháním daní na zaplacení této vysoké částky však došlo ke vzpouře berberských kmenů a žoldáků, kteří nedostali plat. Nepokoje přerostly nejprve v široké povstání, k němuž se připojili i otroci a nespokojená poddaná fénická města, a posléze v tři a půl roku trvající brutální občanskou válku. Tu ukončil až zásah vojevůdce a politika Hamilkara Barkase. Římané mezitím konsolidovali své panství na Sicílii a zmocnili se i Sardinie a Korsiky, dosavadních kartaginských sfér vlivu.

Úspěšný Hamilkar Barkas se chopil moci. Odstranil svého konkurenta Hannóna a obratnou diplomacií získal na svou stranu sice odbojné, ale vzájemně znesvářené berberské vůdce. Poté zahájil ambiciózní zahraniční politiku, již chtěl kompenzovat ztrátu bohaté Sicílie a v delší perspektivě zaútočit na Řím. Výpravou na západ si podřídil celé severoafrické pobřeží, přeplavil se do Hispánie a zahájil její dobývání na místních kelto-iberských kmenech. Postupně rozšířil kartaginské panství až na linii řeky Ebro, roku 228 před n. l. však padl v bezvýznamné potyčce. Vedení převzal jeho zeť Hasdrubal, který uzavřel s Římany separátní smlouvu o hranicích obou mocností na řece Ebru a vybudoval nové správní středisko Hispánie „Nové Kartágo“, dnešní Cartagenu. Roku 220